

ΡΟΥΣΑΛΙΑ, έθιμο των Βλάχων και όχι μόνο

**Γράφει ο
Τσιμητρός
Γιάννης
εκπ/κός-
χοροδιδάσκαλος**

Κατά τον ακαδημαϊκό και καθηγητή της Λαογραφίας στο πανεπιστήμιο Αθηνών κ. Ρωμαίο «υπάρχουν μερικά ονόματα και μερικά άλλα έθιμα στο Ψυχοσάββατο της Πεντηκοστής, που δείχνουν πόσο βαθιές είναι οι ρίζες των σχετικών δοξασιών. Πρώτο-πρώτο, επιβάλλεται να εξετάσουμε το όνομα του Σαββάτου αυτού. Το λαϊκό όνομα του ακόμη και σήμερα είναι το εξής: 'Του Ρουσαλιού το Σάββατο'. Παράξενο, πραγματικά, φαίνεται το ιδιόρρυθμο τούτο όνομα. Αν όμως ανατρέξουμε στους αιώνες τότε θα βρούμε ότι πρόκειται για ένα όνομα ρωμαϊκής γιορτής, που εορταζόταν προ Χριστού, ιδίως εδώ στα Βαλκάνια. Επρόκειτο για γιορτή αφιερωμένη ειδικά στους νεκρούς. Η γιορτή ονομάζονταν "Ρουσία" και σ' αυτήν πήγαιναν και σκορπούσαν τριαντάφυλλα στους τάφους των αγαπημένων τους νεκρών. Τα Rosalia λοιπόν της αρχαίας Ρώμης ζουν ακόμη στον σημερινό ελληνικό λαό, τόσο σαν όνομα γιορτής, όσο και σαν λατρευτικό έθιμο, που σχετίζεται με γιορτή των ρόδων και των ψυχών»

Η ονομασία προέρχεται από το ουσιαστικοποιημένο λατινικό επίθετο *rosalis*, παράγωγο του ουσιαστικού *rosa*, που σημαίνει ρόδο, τριαντάφυλλο γιατί ακριβώς τα τριαντάφυλλα αποτελούσαν αρχικά το κύριο συστατικό της γιορτής. Ο όρος επιβιώνει μάλιστα και σαν τοπωνύμιο (όπως στην παραολύμπια περιοχή της Ελασσόνας) και ως λατρευτικό έθιμο, που συναρτάται με την γιορτή των ρόδων και των ψυχών σε παραπικρά χωριά της Ημαθίας και σε πολλά μέρη της Ελλάδας. Αλλά και το όνομα και το έθιμο δεν περιορίζεται αποκλειστικά στον ελλαδικό χώρο. Σώζεται και σε πολλά μέρη χωρών, οι οποίες κάποτε υπήρξαν εδάφη της απέραντης ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, στον σλαβικό κόσμο και στην σημερινή Ρουμανία, της οποίας μεγάλο τμήμα για ενάμιση περίπου αιώνα είχε γίνει ρωμαϊκή επαρχία.

Από μια σύντομη περιήγηση στο διαδύκτιο βρήκαμε ότι σήμερα στον ελλαδικό χώρο γιορτάζονται στα Σουλιμοχώρια Μεσσηνίας (τ' Αρυσσαλιού), στο Βραχώρι Αγρινίου (Ρουσία), στην Φούρκα Κόνιτσας (βλαχοχώρι-Αρσία) και στα Μέγαρα (Ρουσία), όπου εκεί υπάρχει μια διαφοροποίηση γιατί γιορτάζονται την δεύτερη ημέρα του Πάσχα και έχουν αγερμικό χαρακτήρα, που μας ανάγει στην ελληνική αρχαιότητα, γεγονός άξιο για περαιτέρω, διεξοδικότερη μελέτη του συγκεκριμένου εθίμου (ερευνητής Ηλίας Τζιμής από τα Μέγαρα - προφορική συνέντευξη μου)

Οι περισσότεροι μελετητές (Mommson, Marquard, Ersilia Caetano-Lovatelli, Joret, Lanciani, Fraenkel, Ramsay, Nilson κ.α), σχετικά με την ερμηνεία του όρου και του εθίμου, εισηγούνται την ρωμαϊκή προέλευση. Ο Taillez αρνείται ρωμαϊκή προέλευση (έργο του: "Rusaliile, les Rosalis et la rose"), μερικοί σλαβιστές υποστηρίζουν χριστιανική και σλαβική επίδραση (Schaffaric, Miklosich), από την λέξη *Russalka* (μυθικές μορφές- νεράιδες, απλή προσωποποίηση των Ρουσαλιών) και ο Tomaschek συνδυάζει τα Ρουσία με τα Βρουμάλια (Ρωμαϊκή γιορτή στο Βυζάντιο κατά τον μήνα Δεκέμβριο μετά τα Σατουρνάλια)

Ο Παύλος Καρολίδης σε διεθνές συνέδριο Ανατολιστών συμπεραίνει ότι τα Ανθηφόρια ή Βαρτουβάρια της Μ. Ασίας ήταν γιορτή των ανθέων και γενικά της Άνοιξης, γιορτή των ψυχών και έχουν στενή σχέση με τα Rosalia τα ιταλικά και διπλή σχέση με τα Ανθεστήρια.

Οι Picard και Avezou σχετίζουν το έθιμο με την σημαντική Ασία και εντοπίζουν την αφετηρία του στην Φρυγία. Ο Paul Pedrizet και ο Collart έχουν διαφορετική άποψη, γιατί και στις περιοχές της Μ. Ασίας αλλά και στην Μακεδονία, όπου βρέθηκε πλήθος επιγραφών σχετικά με το έθιμο, η ρωμαϊκή επίδραση είναι αισθητή (ακραίφνει Ρωμαίοι κάτοικοι, έμποροι, υπάλληλοι, δημόσιοι εισπράκτορες κλπ).

Παρόλα αυτά, το έθιμο προϋπήρχε, απλά η επίδραση των Ρωμαίων δικαιολογεί απλουστάτα

την καθιέρωση του λατινικού ονόματος στο έθιμο (Paul Lemerle - σε μελέτη γενικά στη Μακεδονία και στους Φιλίππους). Άλλωστε και ο Leon Heusey αναφέρει την ήδη ύπαρξη της γιορτής των Ρόδων στη Μακεδονία, που σχετίζονταν με την τοπική θρησκεία. Όπως και να έχει, η ύπαρξη του εθίμου και πριν τους Ρωμαίους ενισχύεται και από την παράδοση κατά την οποία στην Ημαθία, στους πρόποδες του Βερμίου ήταν οι περίφημοι τριαντάφυλλένοι κήποι του Μίδα και είναι γεγονός αδιαμφισβήτητο ότι όχι μόνο το Παγγαίο και το Βέρμιο αλλά γενικά η Μακεδονία ήταν η χώρα των Ρόδων (Ηρόδοτος VII, 138).

Οι επιγραφές που μνημονεύουν τα Ρουσία είναι πάμπολλες στην Μακεδονία (ενώ δεν υπάρχουν στην κοιτίδα των Φρυγών, στους Θράκες, στους Γέτες και στους Δάκες). Αυτό το έθιμο, όπως μας διαβεβαιώνει ο Κ. Κούμας, βρίσκεται σε πλήρη ταύτιση ανάμεσα στους δίγλωσσους (Βλάχοι) και στους μονόγλωσσους Έλληνες. Το ίδιο πιστεύουν και οι Wace και Thompson (Νομάδες των Βαλκανίων) ο οποίοι παρατηρούν: «Την Πεντηκοστή οι Βλάχοι έχουν την γιορτή των πεθαμένων, την οποία ονομάζουν 'Ρουσία' και το έθιμο είναι γνωστό σε όλη την Ελλάδα».

Ο Th. Capidan αναφέρει και δεύτερο τύπο, *Agusale*. Αυτός ο τύπος αποκτά πρόσθετη αξία (με το προθετικό *a-*), διότι η χρήση του προθετικού είναι αρχαιότατο ελληνικό φαινόμενο. Πολύ δε σπουδαιότερο είναι ότι, οι ειδικοί επί του θέματος επιστήμονες, Ρωμανιστές, Ρουμάνοι και μη, ομολογούν ότι οι βλαχοφώνοι κληρονόμησαν απ' ευθείας από την λατινική γλώσσα, τον όρο Ρουσία. Αντίθετα οι Ρουμάνοι δανείζονται αυτόν από τους Σλάβους. Επίσης από τον σλαβικό κόσμο εισήλθε στους Ρουμάνους και η επίκληση της Νεράιδας ως *Rusali*, αντίστοιχη της σλαβικής *Russalka*, η οποία απουσιάζει από τους βλαχοφώνους. Ασφαλώς και οι βλαχοφώνοι, όπως και οι ελληνόφωνοι, πιστεύουν στις νεράιδες αλλά τις προσφωνούν με άλλα ονόματα (*Frumosele, Musatele, Musatile* = ωραίες, *Albele, Albile* = άσπρες, *Dzinele, Dultele* = γλυκές και όχι *Rusali* ή *Russalka*).

Ο Frederic Taillez επιστημαίνει το σλαβικό δάνειο και διευκρινίζει ότι, αν οι Ρουμάνοι είχαν κληρονομήσει κατευθείαν την λατινική λέξη *rosalia*, σύμφωνα με τους φωνητικούς νόμους της ρουμανικής γλώσσας, αυτή θα επιβίωνε με την περίεργη μορφή *Rusalie!* Ταυτόχρονα τονίζει ότι το έθιμο είναι παμβαλκανικό, αλλά ως προς τον χρόνο ανάγεται στην προκλασική αρχαιότητα, ως προς δε τον τόπο στις ελληνικές χώρες. Παρατηρεί δε ότι η χρήση της κάλυψης των τάφων με τριαντάφυλλα είναι ενδεχομένως δάνεια της Ιταλίας και εμφανίζεται αργά στις ελληνικές χώρες. Επί πλέον εντοπίζει στην Ημαθία το 'βυζαντινό' τεκμήριο, την κοιτίδα του όσου και του εθίμου, συνάμα δε την αφετηρία της εξαπλώσεώς τους.

Στους πρώτους Βυζαντινούς χρόνους (5ο μ.Χ. αιώνας) τα Ρουσία απαντούν με το όνομα «Ροδισμός» και, κατά τους μεταγενέστερους χρόνους (Ροζάρια), θεωρούνται ως αντιχριστιανική γιορτή, που η Εκκλησία την καταδικάζει ως ειδωλολατρικό έθιμο. Ο ίδιος επιστήμονας (Taillez) μας διαβεβαιώνει ότι κατά την δίωξη του εθίμου από την Εκκλησία, το έθιμο δεν τελούνταν στα αστικά κέντρα, αλλά περισσότερο παρατηρούνταν στο ύπαιθρο και ιδιαίτερα σε κτηνοτρόφους, παρά την Εγνατία, στον Μακεδονικό χώρο, εκεί όπου ήταν οι Βλάχοι, τους οποίους βέβαια τους θεωρεί αυτόχθονες και όχι επήλιδες από βορρά.

Συμπερασματικά, κατά τον Taillez πάντα, στον βορειοελλαδικό χώρο επήλθε ο συγκρητισμός, δηλαδή η επιμειξία της ειδωλολατρικής γιορτής των Ρόδων με τις χριστιανικές Αγάπες των νεκρών, όπου προσφέρονταν, φαγητά, ποτά, και προήλθαν τα μετέπειτα Ρουσία, τα οποία, οι εκλατινισμένοι και εκχριστιανισμένοι κάτοικοι (Βλάχοι) και προπάντων στην μακρόχρονη στρατιωτική υπηρεσία φρουρώντας τα εκτεταμένα σύνορα της ρωμαϊκής και αργότερα βυζαντινής αυτοκρατορίας ιδιαίτερα κατά μήκος του Δουνάβειου, διέδωσαν προς όλες τις κατευθύνσεις και κυρίως προς την Ανατολική Ευρώπη.

(Πηγή: Πολλά στοιχεία αντλήθηκαν από το βιβλίο «Οι Ελληνογενείς Βλάχοι» Αθήνα 2005, Έκδοση Ένωσης Βλάχων Επιστημόνων, όπου ο κ. Α. Λαζάρου διαπραγματεύεται το θέμα.)